

Anica Svetik, Osnovna šola Cerčno

KULTURNI DNEVI DEVETOŠOLCEV V ZAMEJSTVU

▼ Doživljajsko učenje v avtentičnem okolju in v stiku s tamkajšnjimi ljudmi je zanimivejše in prinaša trajnejše znanje kot klasičen pouk v učilnici. Članek predstavlja tak pristop – kulturne dneve devetošolcev Osnovne šole Cerčno, izpeljane v Reziji, Benečiji in na Goriškem.

0 Uvod

Posodobljeni učni načrt za pouk slovenščine v osnovni šoli iz leta 2011 med operativnimi cilji za področje **Jezik** v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju v razdelku **Oblikovanje in razvijanje zavesti o jeziku, narodu in državi** med drugim nalaga, naj učenci opazujejo in predstavljajo:

- položaj slovenskih zamejcev in izseljencev ter status slovenščine v državah, v katerih živijo slovenski zamejci oz. izseljenci,
- značilnosti zbornega jezika, knjižnega pogovornega jezika, svojega narečja/pokrajinskega pogovornega jezika in najstniškega slenga ter ustrezne okoliščine za rabo teh zvrsti jezika,
- začetke slovenskega (knjižnega) jezika in njegovo razvijanje skozi stoletja (PUN 2011: 46).

Predhodni učni načrt je bil še nekoliko natančnejši in je nalagal, naj učenci 9. razreda:

- navedejo države (in pokrajine), kjer živijo Slovenci kot zamejci in izseljenci (nižja raven),
- poiščejo podatke o slovenskih šolah, kulturnih ustanovah ipd. v zamejstvu in izseljenstvu (višja raven), (UN 2002: 72).

Vsak učitelj slovenščine, ki poučuje v 9. razredu, je torej postavljen pred vprašanje, kako pristopiti k obravnavi te snovi, da bo za učence in zanj pouk čim bolj zanimiv, pridobljeno znanje pa »življenjsko« in trajno. V letih svojega poklicnega dela sem v pogovorih z učenci ugotavljala, da ima zelo veliko od njih (po približni oceni kar dve tretjini) bližnje ali daljne sorodnike, družinske prijatelje in znance v zamejstvu ali izseljenstvu po različnih, tudi

zelo oddaljenih deželah in celinah (Južna Amerika, Avstralija). Posebna skupina ljudi našega rodu, ki živi, študira ali dela v tujini, so v zadnjih letih študenti na študijskih izmenjavah, mladi izobraženci, zaposleni v raznih institucijah Evropske zveze, na tujih inštitutih, v tujih podjetjih, in mladi v vojaških poklicih na mednarodnih misijah oz. zaposleni v strukturah vojaške organizacije NATO. Življenjske zgodbe vseh omenjenih skupin ljudi so raznolike in zanimive tako za najstnika kot za odraslega. Kar sama se zato ponuja možnost, predstaviti jih pri pouku. Učenci naše šole tako že vrsto let pripravljajo govorne nastope, v katerih sošolcem predstavljajo življenjske poti slovenskih zamejcev, izseljencev in sodobnih (začasnih) emigrantov. Ob pomoči zemljevida in predstavitve s pomočjo programa PowerPoint pokažejo, kje ti ljudje živijo oz. kje so (bile) njihove življenjske postaje, kaj jih je vodilo v svet (izseljenci), kako živijo in kaj delajo, kako in koliko oni sami in njihovi potomci ohranjajo slovenski jezik in kulturo, kako in koliko se družijo z ostalimi pripadniki svojega naroda (če gre za večje skupnosti rojakov v tujini), katere kulturne, izobraževalne, cerkvene in medijske ustanove imajo, kako in koliko vzdržujejo stik z bližnjimi v matični domovini (obiski, klasično dopisovanje, splet ...). Za te govorne nastope se učenci zelo potrudijo, saj poiščejo aktualne informacije, fotografije, pisma, predmete, z rojaki komunicirajo preko spleta ... Sošolci v vlogi poslušalcev pogosto nagradijo izvajalce s spontanim aplavzom in (kar je zame kot učitelja še pomembneje) postavljajo vprašanja ter dodajo svoje komentarje.

1 Zakaj z devetošolci na kulturni dan v zamejstvo?

Kljub vsemu je opisani način pouka še vedno klasično pridobivanje znanja med štirimi stenami učilnice, v človekovi naravi pa je, da se več, bolje in trajneje (na)učimo v resničnih življenjskih okoliščinah, »na terenu« torej. Odkar je Slovenija članica Evropske zveze (2004), zlasti pa od njenega vstopa v območje schengenskega sporazuma (ob koncu leta 2007), ni več velikih administrativnih ovir, če z osnovnošolci želimo iti na študijski obisk krajev zunaj državnih meja. Učitelj, ki se za to odloči, si mora prej odgovoriti na vprašanja:

- čemu iti tja in kaj se tam učiti (cilji in vsebine),
- kam in za koliko časa (prostorsko in časovno načrtovanje),
- zakaj prav tja (razlog izbire kraja),
- kako pristopiti k delu (oblike in metode dela),
- katere sodelavce vključiti (vodiči in domačini),
- kako preveriti pridobljeno znanje in predstaviti izsledke (evalvacija).

Učitelj mora biti prepričan v smiselnost takega pristopa in v dejstvo, da je nekatere stvari mogoče verodostojno videti, doživeti in razumeti le, če smo jih izkusili sami. Koristi morajo torej prevladati nad vložnim trudom pri organizaciji, stroški in drugimi ovirami.

2 Izbira pokrajine oz. krajev obiska, sodelavcev ter oblik in metod dela

Osnovno šolo Cerkljo obiskujejo učenci iz različnih krajev na Cerkljanskem. To je prehodna pokrajina med Primorsko in osrednjo Slovenijo. Večina prebivalcev se čuti Primorci. V preteklosti so številni opravki ljudi z našega področja (še bolj kot danes proti Novi Gorici) vodili proti zahodu, zlasti Gorici, včasih tudi proti Čedadu. Poti so seveda vodile tudi v nasprotni smeri, saj so na Cerkljansko iz različnih razlogov prihajali ljudje iz Rezije, Benečije, Brd in Goriškega (potujoči brusači, razni obrtniki, trgovci, posamezni izobraženci različnih strok idr.). Imena nekaterih domačij na Cerkljanskem (*pri Benečanu, pri Rezijanju*) in še vedno živ ljudski spomin ohranjajo zavest o teh vzajemnih stikih. Slovensko zamejstvo so zato naši devetošolci spoznavali na kulturnih dnevih v Reziji, Benečiji, Brdih in Gorici, torej krajih, ki so nam tudi geografsko relativno blizu. Cilji obiskov so bili (kot izhaja iz učnega načrta):

- opazovati in predstaviti položaj slovenskih zamejcev ter statusa slovenščine v omenjenih pokrajinah Italije,
- ugotavljati, katere zvrsti slovenskega jezika in v kolikšni meri so tam zastopane v javni rabi,
- obiskati nekatere tamkajšnje slovenske kulturne in izobraževalne ustanove.

Kraje, kamor sem nameravala skupaj z učenci, sem najprej obiskala sama ali skupaj s poklicnimi kolegicami, saj sem le tako lahko na osnovi lastnih izkušenj oblikovala program in navezala stik z ljudmi v zamejstvu, s katerimi sem želela, da se srečajo naši učenci. Zelo pomembno se mi namreč zdi, da res verodostojne informacije dobimo od oseb, ki v tistih krajih živijo kot pripadniki slovenskega manjšinskega naroda. Slovencem, ki živimo znotraj meja naše države, je namreč položaj rojakov na drugi strani državne meje pogosto slabo in težko razumljiv. Za svoje »terenske sodelavce« v zamejstvu sem si zato izbrala predstavnike raznih slovenskih kulturnih društev in skupin ter izobraževalnih ustanov od Rezije do Gorice. Obiskali in ogledali smo si tudi nekatere muzejske in druge spominske zbirke, kjer se ni bilo mogoče sporazumevati v slovenščini, zato smo s seboj vedno imeli tudi slovenske vodiče z naše strani meje, ki so dobro poznali razmere v krajih, ki smo jih obiskali, in ki so dobro obvladali državni jezik sosednje Italije.

Pred odhodom na kulturne dneve smo se o Slovencih v zamejstvu učili s pomočjo veljavnih učbenikov za osnovno šolo. Učenci, ki imajo v zamejstvu koga od sorodnikov, so samostojno raziskali njegovo življenje in položaj ter o tem za sošolce pripravili govorne nastope (glej Uvod). Ogledali smo si tudi spletno stran http://www.tusmodoma.eu/home_sl/, ki so jo pripravili Slovenci v Furlaniji-Juljski krajini in na Koroškem. Njena prvotna namena sta sicer turistična predstavitev in vabilo k obisku zamejstva, vendar je stran zelo zanimiva tudi za šolsko rabo (predstavitev znamenitosti in dogodkov v zamejstvu, kratki filmčki z narečno obarvano govorjeno besedo, razmišljanje o dvojezičnosti ...).

Na samih kulturnih dnevih je bilo med metodami dela v ospredju doživljanje krajev in ljudi na terenu: obiskovanje in ogledi zamejskih kulturnih, muzejskih in izobraževalnih ustanov, razgovori s tamkajšnjimi slovenskimi kulturnimi

delavci, učitelji, drugimi domačini, ki smo jih srečali in so se bili pripravljene pogovarjati z nami. Bolj poglobljen pristop z vnaprej določenimi ozkimi raziskovalnimi zadolžitvami se mi za učence osnovne šole pri tej temi na kulturnem dnevu v zamejstvu ne zdi smiseln. Učni načrt pri tej vsebini na nivoju osnovne šole tudi ne predvideva poglobljenega raziskovanja.

3 Konkretna izkušnja

3.1 Rezija in Benečija

Celodnevni kulturni dan je vključeval obisk kulturnega doma na Ravanci in muzeja brusačev v Stolbici (Rezija), spoznavanje po katastrofalnem furlanskem potresu vzorno obnovljene Pušje vasi, ogled Čedadu in obisk Stare gore pri Čedadu.

V najbolj prijetnem in trajnem spominu je učencem ostal obisk Rezije, predvsem kulturnega doma na Ravanci. Odločilno vlogo pri tem sta imela tamkajšnja kulturna delavca Luigia Negro in Sandro Quaglia. Z dobro zasnovano predstavitvijo te odmaknjene doline, njene preteklosti in sedanosti, kulturnega izročila in jezika (s pomočjo diapozitivov, glasbenih posnetkov in z živo besedo) sta znala pritegniti in navdušiti mlade obiskovalce. Učenci so lahko v živo slišali govorno rezijansko narečje, videli nekaj javnih napisov v narečni obliki, v dar pa smo dobili narečni rezijanski koledar in rezijanski časopis Naš glas, v katerem smo si ogledali prispevke v treh jezikih (knjižni italijanščini in slovenščini ter rezijanskem narečju). V muzeju brusačev v Stolbici smo obudili spomin na potujoče rezijanske obrtnike, ki so v preteklosti prihajali tudi na Cerkljansko in se preživljali z brušenjem raznovrstnih rezil ter popravljanjem dežnikov.

Na poti iz Rezije proti Čedadu leži mestece Pušja vas (it. Venzona), ki ga je potres leta 1976 porušil skoraj do tal, a je zgledno obnovljeno v prvotni po-

↘ Slika 1: Italijanski in rezijanski napis pred kulturnim domom na Ravanci, Rezija.

dobi in z originalnimi materiali. Ogleдали smo si obnovljeno cerkev, mestno hišo in osupljiva naravno mumificirana trupla nekdanjih meščanov. Pozorni obiskovalci so lahko odkrili tudi nekaj javnih napisov v slovenskem jeziku, namenjenih sicer predvsem turistom.

Sledil je ogled Čedadu, kamor je postavljen del dogajanja v romanu Franceta Bevka *Kaplan Martin Čedermac*. To literarno delo je na naši šoli eno od obveznih domačih branj v 9. razredu in se tematsko odlično povezuje z vsebino kulturnega dne, saj govori o boju Beneških Slovencev za ohranitev maternega jezika v času fašizma. V Čedadu smo si ogledali staro mestno jedro, stolnico in Hudičev most čez Nadižo. Prisotnost Slovencev v tem mestu ni opazna na prvi pogled. Našega jezika med takratnim obiskom nismo slišali na ulicah, a to ne pomeni, da Slovenci v mestu niso prisotni. Kot zanimivost naj omenim, da o njih med drugim pričajo priimki lastnikov raznih prodajaln, tudi tistih, v katerih lahko kupimo znamenito *gubano* (potico na beneški način).

Zadnji postanek je bil v romarskem središču na Stari gori pri Čedadu, saj smo želeli videti in doživeti kraj, kjer je nastal eden od rokopisnih spomenikov rabe slovenščine s konca 15. stoletja – *Starogorski rokopis*. To versko središče je za obiskovalce zanimivo tudi iz čisto posvetnih razlogov, saj s svojo lego in arhitekturo daje vtis mogočne trdnjave.

3. 2 Brda

Ideja za izvedbo kulturnega dne v Brdih se mi je porodila ob prebiranju pesniške zbirke Alojza Gradnika *Primorski soneti*. Gradnik po veljavnem učnem načrtu sicer ne sodi med avtorje, o katerih naj bi se učili devetošolci, a sem si dovolila nekaj svobode in aktualizacije. Pesnik je bil namreč med letoma 1915 in 1918, torej ravno v letih prve svetovne vojne, v Cerknem sodnik. V njegovem sonetu *Cerkno* se pojavljajo pesniške slike *tihe vasi v zaklonjeni dolini, ki mu je bila mirno, drago zavetje, ko se je svet vrtel v plesu Smrti; beguncev – starcev in otrok ...* (prirejeno po Gradnik 1952: 27). Številni drugi

↘ Slika 2: Trijezični javni napis na italijanski strani Brd.

soneti iz omenjene zbirke prinašajo motive iz Brd, upodabljajo grozote prve svetovne vojne in izražajo bolečo slutnjo potujčevanja krajev na zahodnem robu slovenskega etničnega ozemlja. Torej več kot dovolj izhodišč za pripravo kulturnega dne v Brdih.

Pred odhodom na teren smo pri pouku prebrali tri Gradnikove sonete (*Cerkno*, *Brda* in *Šmartno*). V okviru šolske interpretacije izbranih pesmi smo se posvetili pesniškim motivom in sporočilu/ideji besedil.

Na celotni poti po Brdih nas je vodila domačinka. Najprej smo si ogledali vasi Števerjan, Oslavje in Pevma na italijanski strani. Videli smo večjezične javne napise (italijansko, furlansko in slovensko) ter izvedeli, da je slovenstvo v teh vaseh še zelo živo. Ob obisku italijanske kostnice iz prve svetovne vojne v Oslavju so me nekateri učenci spraševali, zakaj smo jo prišli obiskat, saj tu počivajo večinoma pripadniki okupatorja, ki je primorskim Slovincem povzročil toliko gorja. Vprašanje je (bilo) vredno razmisleka in odgovora: sovraštvo in zamere naj ne segajo preko generacij, a zgodovinski spomin je treba ohranjati in se iz njega učiti za prihodnost.

Sledil je obisk slovenskega dela Brd, najprej Gradnikove domačije v Medani, kjer je lepo urejena zbirka o pesnikovem življenju in ustvarjanju. V Dobrovem stoji Gradnikov spomenik pred graščino, v kateri smo si ogledali razstavljene zbirke. Za učence najbolj prijeten pa je bil zadnji postanek v srednjeveški utrjeni vasi Šmartno. Posebno doživetje je že sprehod po ozkih vaških ulicah, zelo gostoljubni in zanimivi pa sta tamkajšnja Hiša kulture z razstavnimi prostori, v katerih se tradicionalno prepleta z modernim, in muzej Briška hiša, ki prikazuje življenje v Brdih nekoč.

3. 3 Gorica

Prva dva predstavljena kulturna dneva sta bila umeščena pretežno na podeželje, Slovenci pa so že stoletja tudi pomemben del prebivalstva v nekaterih mestih za današnjo zahodno mejo. Ljudje s Cerkljanskega so bili v preteklosti vezani predvsem na Gorico. Tja so redki premožnejši pošiljali v šole otroke, tja so hodili po pomembnejših upravnih opravkih in nakupih, tam je bil sedež škofije, pod katero so spadali naši kraji ... Po drugi strani so tudi nekateri cerkljanski rojaki s svojim delom temu mestu dali pomemben pečat. Naj omenim vsaj zadnjega slovenskega goriškega nadškofa in borca za slovenski jezik Frančiška Borgio Sedeja in pisatelja Franceta Bevka.

Ko sem načrtovala kulturni dan v Gorici, sem želela, da bi naši učenci (poleg vtisa o slovenski in italijanski navzočnosti) dobili tudi vtis o nekdanji prisotnosti Židov in Avstrijcev v tem mestu. Pred odhodom smo se z učenci pogovarjali, koliko jim je to mesto znano iz njihovih lastnih obiskov tam, tisti, ki imajo v mestu sorodnike, pa so predstavili njihovo življenje in pripovedovali, v katerem jeziku se sporazumevajo. Na poldnevem kulturnem dnevu v Gorici smo imeli vodičko, katere starša izhajata vsak s svoje strani meje med mestoma in je tamkajšnje razmere zelo dobro poznala.

Naš prvi postanek je bil na Trgu Evrope pred novogoriško železniško postajo, ki ga razpolavlja državna meja. Tu smo se seznanili z zgodovinskimi in političnimi okoliščinami v letih po koncu druge svetovne vojne, ki so vodile k nastanku Nove Gorice. Ob nekoč res lepem poslopju železniške postaje

smo spregovorili o nekdanji navzočnosti nemško govorečega prebivalstva v Gorici, saj je mesto veljalo za »avstrijsko Nico«, proga bohinjske železnice pa je bila zgrajena le nekaj let pred izbruhom prve svetovne vojne.

▼ Slika 3: Čez Trg Evrope pred novogoriško železniško postajo teče meddržavna meja.

Sledil je ogled glavnega goriškega trga Travnik, kjer je slovenska govornica še močno prisotna. V trgovinicah, lokalih in na ulici se je z večino ljudi mogoče sporazumeti v slovenščini. Tu je tudi slovenska knjigarna. Najdlje smo se ustavili ob štirijeziki (it., slo., furl. in nem.) spominski plošči, posvečeni leta 1714 na omenjenem trgu usmrčenim voditeljem tolminskega kmečkega upora. (Vrsta Gradnikovih sonetov iz zbirke *Primorski soneti* govori prav o teh dogodkih.)

Po некоč zelo živahni trgovski ulici Raštel smo se sprehodili na goriški grad, kjer smo si ogledali bogate zbirke in spoznavali preteklost mesta.

Nadaljevali smo z najpomembnejšim delom – obiskom Nižje srednje šole Ivan Trinko, na kateri se izobražuje mladi rod goriških Slovencev, vrata pa so odprta tudi učencem drugih narodov. Iskreno hvaležnost čutim do ravnateljice Elisabette Kovic, ki nas je gostoljubno sprejela, nam predstavila način dela na njihovi šoli, nas popeljala po res lepo urejenih prostorih in nam omogočila stik s tamkajšnjimi učitelji in učenci. Ob slovesu nas je obdarila z večjezičnimi publikacijami, ki jih je izdala njihova šola.

Pred odhodom iz Gorice smo obiskali židovsko četrt in si ogledali nekdanjo sinagogo. V njej je postavljena razstava Jeruzalem ob Soči, ki ohranja spomin na v tem mestu stoletja navzočo judovsko skupnost. Večina njenih predstavnikov je med 2. svetovno vojno tragično umrla v koncentracijskih taboriščih. O nekdanji prisotnosti te skupnosti v mestu priča tudi opuščeno pokopališče v Rožni dolini na slovenski strani meje.

Eden od ciljev, ki sem si jih zastavila pri načrtovanju kulturnega dne v Gorici, je bil, da bi naši devetošolci začutili večkulturnost, večjezičnost in večnarodnost, ki so bile za to mesto v preteklosti še veliko bolj značilne, kot so danes. Po odzivih in komentarjih učencev sodeč je bil ta cilj dosežen.

▼ Slika 4: Spominska plošča, posvečena usmrčenim voditeljem tolminskega kmečkega upora.

↘ Slika 5: Državna srednja šola Ivan Trinko v Gorici z dvojezičnim napisom na pročelju.

4 Preverjanje pridobljenega znanja in predstavitev ugotovitev

Po vrnitvi s kulturnih dni učenci pri pouku v skupinah pripravijo plakate, na katerih predstavijo doživetja s terena, ugotovitve in nova spoznanja o življenju zamejskih Slovencev v krajih, ki so jih obiskali (koliko in kje je slovenski jezik navzoč v javnosti, katere zvrsti slovenskega jezika so zastopane v govoru in javnih napisih, katere kulturne, izobraževalne, muzejske, turistične idr. ustanove imajo in s čim se ukvarjajo, v kakšnih razmerah delujejo, katere javne medije imajo ...). Pri pripravi plakatov si pomagajo z iskanjem dodatnih informacij po različnih tiskanih in spletnih virih. Od osebnega/konkretnega (na začetku prispevka omenjeni govorni nastopi o sorodnikih v zamejstvu) v zaključni fazi (torej po vrnitvi z obiska v zamejstvu) učenci preidejo k splošnejšim spoznanjem o rojakih na drugi strani državne meje in jih znajo predstaviti pred razredom. Ocenjevanja tu ni bilo.

5 Želje in načrti

Doseženi cilji porajajo nove želje in načrte. Tudi meni se dogaja podobno. Nekoč v prihodnosti bi želela v obliki kulturnih dni z devetošolci na terenu doživeti nekdanje nemške jezikovne otoke v bližini Cerkljanske, torej vasi v zgornjem delu Baške grape in v Selški dolini. Z učenci bi rada raziskala, koliko od nekoč prisotnega nemškega jezika se je tu ohranilo (npr. v zemljepisnih imenih, priimkih in glasovnih posebnostih narečja) in kako ljudje iz teh vasi ohranjajo vezi s kraji, od koder so prišli njihovi davni predniki. Sobiivanje, medsebojno vplivanje in, žal, tudi asimilacija etničnih skupin, ki so na različne načine ločene od matičnega naroda, mi je vedno vzbujalo človeško in strokovno radovednost. Mislim, da bi to lahko zanimalo tudi devetošolce naše šole.

↘ Slika 6: Napis v hebrejščini. Detajl z obiska v goriški sinagogi.

POVZETEK

O položaju slovenskih zamejcev in okoliščinah za rabo različnih vrsti jezika se lahko učimo pri klasičnem pouku v učilnici, veliko trajnejše pa je znanje, pridobljeno na obisku pri njih. Lepa in koristna izkušnja za devetošolce so kulturni dnevi v zamejstvu, o katerih govori članek.

Viri in literatura

- Gradnik, Alojz, 1952: *Primorski soneti*. Koper: Lipa.
- Kozinc, Željko, 2010: *Moje najljubše poti*. Ljubljana: Modrijan.
- *Učni načrt: program osnovna šola. Slovenščina*, 2011. Ljubljana. Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. [online]. [uporabljeno 18. 8. 2012]. Dostopno na URL: http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf
- *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina*, 2002. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.
- Vse fotografije, ki so dodane članku, izvirajo iz osebnega arhiva avtorice članka.